

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД ОБДАРОВАНОЇ МОЛОДІ У ПІДГОТОЦІ ДО ВИБОРУ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ

В статье рассматривается проблема необходимости психолого-педагогического сопровождения одаренной молодежи в процессе подготовки к выбору профессиональной карьеры, что включает педагогическую поддержку их в процессе профессионализации и направлена на формирование готовности к такому выбору. Психолого-педагогического сопровождения одаренной молодежи обеспечит развития у них позитивных карьерных стимулов, углубленное понимание собственных профессиональных интересов, основанных на перспективности карьерного роста. Автор обосновывает психолого-педагогическое сопровождение как систему взаимосвязанных компонентов, которые включают: информацию, оценивание, содержание педагогических заданий, действия педагогической поддержки, социализацию.

Ключевые слова: психолого-педагогического сопровождения, мониторинг динамики профессионального развития, педагогическая поддержка, диагностика одаренных учащихся, оценивание перспектив карьерного роста.

In the article the problem of necessity of pedagogical accompaniment of the gifted young people is examined in the process of preparation to the choice of professional career, that includes pedagogical support them in the process of included in a profession and directed to on forming readiness to such choice. Pedagogical accompaniment of the gifted young people will provide development for them positive quarry stimuli, deep understanding of the own professional interests based on perspective of career advancement. An author grounds pedagogical accompaniment as system of associate components that include: information, evaluation, maintenance of pedagogical tasks, action of pedagogical support, socialization.

Key words: pedagogical accompaniment, monitoring of dynamics of professional development, pedagogical support, of diagnostician of the gifted students, evaluation of prospects of career advancement.

За останні роки у зв'язку з радикальними змінами на ринку праці та соціальній сфері змінилися уявлення про кар'єру і можливості її реалізації. Кар'єра визначається як професійний, творчий, службовий успіх. Професійну кар'єру можна вважати критерієм оцінювання успішності професійного самоствердження особистості, що виявляється в осмислюванні власних професійних досягнень, використанні резервів творчого потенціалу для кар'єрного зростання, оцінюванні рівня професійної компетентності на займаній посаді.

Професійне самоствердження і успішна реалізація професійної кар'єри – це життєво важливі завдання. Але для обдарованої молоді такі фактори, як прямування за більшістю друзів, численні рейтинги престижних і непрестижних професій, ситуація на ринку праці (особливо в умовах економічної нестабільності) можуть негативно впливати на раціональне використання їх особистісного потенціалу та творчу самореалізацію. Реалізація професійної кар'єри проходить у послідовних життєвих етапах, що відбуваються протягом трудового життя. Обдарованій молоді необхідно навчитися адекватно поділяти свої сили на період кар'єри, вміти прогнозувати можливі підйоми і спади у цьому процесі, планувати її розвиток. Професійну кар'єру, як траєкторію руху створює особистість і важливо підготувати обдаровану молодь до успішної її реалізації, навчити об'єктивності

самооцінки індивідуальних навичок, ділових якостей, правильності визначення цілей кар'єри.

Необхідність створення умов для підготовки обдарованої молоді до вибору і реалізації професійної кар'єри зумовлюють актуальність впровадження психолого-педагогічного супроводу, що забезпечить формування у них готовності до майбутнього професійного розвитку, самовдосконалення, професійної самореалізації.

Обдарованість у певній діяльності може виникати і розвиватись за сприятливих умов або затухати за несприятливих. Важливо, щоб обдарована молодь обрала шлях професійного зростання, накопичення майстерності і активної життєвої позиції. Впровадження психолого-педагогічного супроводу обдарованої молоді до вибору професійної кар'єри забезпечить стимулювання розвитку позитивних кар'єрних очікувань, поглибленню розуміння власних інтересів з усвідомленням перспективності кар'єрного зростання, формування готовності до цього процесу.

Аналіз останніх досліджень свідчить, що психолого-педагогічні умови розвитку обдарованості досліджували М. Босенко, Л. Липова, проблеми обдарованості в умовах сучасної освіти – Л. Жук, психологічні аспекти проблеми обдарованості – О. Кульчицька, проблеми планування кар'єри старшокласників – А. Крицкий, професійну орієнтацію як основу формування професійної кар'єри – М. Міропольська, аналіз зарубіжних та вітчизняних підходів до здійснення професійної кар'єри – А. Поплавська, професійне самовизначення обдарованих дітей – В. Малиновська. У своїх дослідженнях учені зазначають, що обдарованим учням необхідно створення умов та надання системної підтримки їх творчого, інтелектуального і духовного розвитку.

Мета нашої статті полягає в обґрунтуванні основних завдань й принципів підготовки обдарованої молоді до вибору професійної кар'єри та визначенні змісту, форм і методів психолого-педагогічного супроводу цього процесу.

Позитивні кар'єрні очікування оцінюються як важливий мотив професійного становлення обдарованої молоді, активізації її особистісно-професійного потенціалу, стимулювання розвитку резервних творчих можливостей професійної самореалізації. З організаційної точки зору кар'єра розглядається як сукупність взаємопов'язаних рішень про вибір того чи іншого варіанта майбутньої діяльності, виходячи з можливостей, що відкриваються перед особистістю. Такі рішення обдарованою молоддю приймаються за умов відсутності інформації або не готовності до цього процесу і тому, далеко не завжди, бувають послідовними, раціональними, цілеспрямованими, та виправданими. Тому, формування готовності обдарованої молоді до вибору професійної кар'єри є необхідною умовою їх професіоналізації. Психолого-педагогічний супровід обдарованої молоді у підготовці до вибору і реалізації професійної кар'єри є важливою складовою цього процесу.

У психолого-педагогічному аспекті супровід часто розглядається як метод, що використовується для створення умов прийняття оптимальних рішень в ситуаціях життєвого вибору. Відповідно до теми нашого дослідження, психолого-педагогічний супровід обдарованої молоді у підготовці до вибору професійної кар'єри – це надання психолого- педагогічної підтримки в процесі професіоналізації, формування готовності їх до вибору професійної кар'єри шляхом створення оптимальних умов для майбутньої професійної самореалізації.

Основним завданням психолого-педагогічний супроводу обдарованої молоді до вибору професійної кар'єри є педагогічна підтримка учнів, надання їм допомоги у визначенні професійних інтересів, ознайомлення зі шляхами адаптації до певних професійних ситуацій та творчої самореалізації у майбутній професії. Психолого-педагогічний супровід сприяє формуванню самосвідомості в обдарованих учнів, поглибленню розуміння власних здібностей і можливостей, формуванню ціннісного ставлення до таланту, вміння встановлювати та підтримувати стосунки з оточуючими.

Психолого-педагогічний супровід обдарованої молоді у підготовці до вибору професійної кар'єри виконує ряд функцій, що поділяються на дві групи: перша група – цільові функції, що відбивають зміст педагогічних завдань; друга група – інструментальні функції, які забезпечують технологізацію цього процесу.

До групи цільових функцій відносяться функції розвитку особистості, зокрема: інтелектуальна, мотиваційна, емоційна, вольова, саморегуляційна, предметно-практична, екзистенціальна. Завданнями цільових функцій є: розвиток самосвідомості та формування кар'єрного ресурсу обдарованих учнів.

До інструментальних функцій необхідно віднести діагностичну, комунікативну, прогностичну і організаторську. Завданнями інструментальних функцій є: контроль динаміки творчого розвитку обдарованих учнів та пошук оптимальних напрямів їх професійної самореалізації.

Отже, з психологічного аспекту супровід у процесі підготовки до вибору професійної кар'єри має ґрунтуватися на знаннях психологічних особливостей обдарованих учнів та включати компетентне використання діагностичних методик, аналіз й узагальнення їх результатів, індивідуальне консультування за результатами такої діагностики, індивідуальну корекційно-розвивальну роботу з формування навичок психорегуляції.

Педагогічна підтримка обдарованих учнів у підготовці до вибору професійної кар'єри спрямована на визначення професійних інтересів, окреслення шляхів професійного становлення, що допоможе їм самостійно досягати бажаних результатів в майбутній професійній діяльності.

За класифікацією розробленої вітчизняними психологами існує чотири основних види обдарованості: 1) загальна обдарованість (торкається всіх боків життя обдарованих учнів); 2) спеціальна обдарованість (проявляється в спеціальній діяльності); 3) актуальна чи неприхована обдарованість (показники успішності, які є в наявності); 4) потенційна чи прихована (показники можливої реалізації деяких здібностей при додержанні певних умов).

Створення відповідного навчального середовища, що сприятиме розвитку всіх видів обдарованості є одним з основних напрямів реалізації психолого-педагогічного супроводу обдарованої молоді. Це можливо завдяки розробки індивідуальних освітніх маршрутів обдарованих учнів, розвитку їх творчої активності, формуванню адекватної самооцінки, профілактиці неврозів та попередження їх ізоляції у колективі.

Основні принципи реалізації психолого-педагогічного супроводу обдарованої молоді при підготовці до вибору професійної кар'єри складають динамічну систему, що уможливорює використання відповідних організаційних форм, методів, прийомів і засобів. Зокрема, *принцип єдності*, що поєднує компоненти підготовки обдарованої молоді до вибору професійної кар'єри в єдину структуру з чітко визначеним змістом і комфортними психолого-педагогічними взаєминами між учителями і обдарованими учнями. *Принцип системності* в процесі психолого-педагогічного супроводу обдарованих учнів до вибору і реалізації професійної кар'єри забезпечує поетапність, логічну послідовність організації такої підготовки, починаючи з визначення необхідних знань, умінь та навичок, розробки навчальних матеріалів і засобів навчання та закінчуючи оцінкою ефективності проведення цього процесу. *Принцип варіативності* уможливорює забезпечення ефективного механізму формування кар'єрного ресурсу обдарованої молоді, здатної ефективно самореалізовуватися на ринку праці відповідно до своїх потреб, інтересів, устремлень.

Як ми вже зазначали, можливо «зникнення» та «згасання» обдарованості. Цей процес зумовлений розвитком криз обдарованості, зокрема: криза креативності (втрата творчого потенціалу), криза інтелектуальності (зниження інтелектуальної активності, продуктивності), криза мотиву досягнень (зниження або повна втрата інтересу до процесу й результатів своєї праці). Впровадження психолого-педагогічного супроводу є одним з

можливих шляхів попередження криз обдарованості.

З метою попередження криз обдарованості, під час психолого-педагогічного супроводу, доцільним є запровадження моніторингу динаміки професійного розвитку обдарованих учнів. Алгоритм такого моніторингу складається з послідовних етапів, зокрема: збір інформації про рівень розвитку обдарованості учнів; систематизація зібраної інформації; планування; заходи мотивації; координація; системний контроль і облік.

Основними напрямками моніторингу динаміки є: визначення рівня знань учнів з профільних навчальних дисциплін за допомогою експертних контрольних робіт; аналіз динаміки ефективності профільного навчання за статистичними матеріалами семестрової підсумкової успішності; вивчення та аналіз динаміки рівня адаптованості обдарованих учнів та їх особистісної зрілості за допомогою експериментальних програм; виявлення рівня розвитку творчих здібностей учнів за допомогою психологічних експрес-методик і аналіз динаміки цього показника, зв'язок його з навченістю та рівнем соціального та особистісного розвитку; дослідження психологічних установок, мотивації, ціннісних орієнтацій обдарованих учнів за допомогою спеціально розроблених анкет, аналіз динаміки цих показників; проведення експрес-дослідження соціально-психологічних особливостей розвитку обдарованості і подальше відстеження динаміки цього розвитку. Моніторинг динаміки професійного розвитку обдарованих учнів, як складова психолого-педагогічного супроводу, включає: діагностику обдарованих учнів, аналіз проблем та визначення шляхів її вирішення; консультації на етапі прийняття рішення та розробка плану розв'язання проблеми; надання первинної допомоги на етапі реалізації

плану вирішення проблеми. Отже, основними етапами його реалізації є:

- *підготовчо-організаційний* (організація роботи творчої групи педагогів, проведення діагностичних досліджень, розробка концептуальних положень);

- *планово-прогностичний* (планування роботи, розробка рекомендацій для всіх учасників навчально-виховного процесу, прогнозування результатів);

- *організаційно-виконавчий* (проведення заходів щодо формування готовності обдарованих учнів до реалізації професійної кар'єри, самовдосконалення, пошуку й сприйняття нововведень при розв'язанні майбутніх професійних завдань, вивчення динаміки соціального розвитку обдарованих учнів та пошук оптимальних напрямів їх професійного розвитку);

- *корекційно-оцінювальний* (проведення психолого-педагогічних консультацій, тренінгів, оцінювання перспектив обдарованих учнів щодо розвитку власної професійної кар'єри і розуміння засобів її реалізації в майбутньому, виявлення їх кар'єрних очікувань і кар'єрних цілей);

- *підсумковий* (підведення підсумків діяльності і внесення коректив).

Професійна підготовка обдарованої молоді до вибору професійної кар'єри має певні особливості та вимагає впровадження певних заходів, зокрема: поглиблене вивчення предметів на основі широкого ознайомлення із сучасною наукою; створення умов для розвитку здібностей та задоволення різнобічних пізнавальних інтересів у певній галузі діяльності; забезпечення можливостей для широкого вияву елементів творчості; запобігання розвитку переоцінки своїх можливостей, лінощів через систематичну не завантаженість. У методах навчання обдарованих учнів мають превалювати самостійна робота, частково-пошуковий і дослідницький підходи до набуття знань, умінь та навичок. Контроль за професійною підготовкою обдарованої молоді спрямовується на систематизацію, класифікацію і поглиблене вивчення навчального матеріалу та формування навичок на перенесення знань у нові ситуації.

При виборі професії і плануванні власного кар'єрного зростання обдаровані учні мають усвідомлювати, що їх індивідуальні особливості повинні збігатися з вимогами обраної професії. Відповідно до цього, актуальності набуває проблема визначення професійної

придатності обдарованої молоді, як складової психолого-педагогічного супроводу.

Визначення професійної придатності обдарованих учнів має ґрунтуватися на вивченні цілісності особистості; дослідженні динамічних психологічних процесів її розвитку, що мають значення для певного виду професійної діяльності; обстеженні фізіологічних властивостей. Практична реалізація цього процесу вимагає дотримання ряду принципіальних положень, які визначаються методологією психологічного обстеження й організаційних форм його проведення. Діагностування професійної придатності має складати чітку систему з взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими компонентами, що уможливають одержання достовірної і надійної інформації щодо прогнозування успішності формування професійно важливих якостей обдарованих учнів і можливостей їх професійного розвитку.

Психологічний аспект супроводу обдарованих учнів при визначенні професійної придатності уможливує виділення таких основних компонентів, а саме: професійна обдарованість (інтелектуальні здібності, професійно-важливі якості, специфічні здібності); професійна спрямованість (інтереси, мотиви, потреби й нахили); анатоно-фізіологічні особливості (фізичний розвиток, психомоторні й сенсорні властивості, особливості нервової системи); характерологічна цілісність і визначеність особистості (самовдосконалення, становлення образу «Я–професіонал», професійна ідентифікація і готовність до професійної діяльності).

При психолого-педагогічному супроводі обдарованої молоді у підготовці до вибору професійної кар'єри необхідно звернути увагу на професійну визначеність особистості, що включає становлення образу «Я–професіонал», професійну ідентифікацію, готовність до професійної діяльності і самовдосконалення. Це важливо і для соціалізації обдарованої молоді. Крім того, ці поняття є невід'ємною ланкою професійного розвитку особистості та важливими чинниками кар'єрного зростання.

Визначення характерологічної цілісності обдарованої особистості дає можливість передбачити успіх самостійного вдосконалення професійних знань а вмінь, що є запорукою професійної майстерності майбутнього фахівця, розкриття особистісних та професійних якостей, досягнення максимального співвідношення продуктивності життєдіяльності, становлення і трансляцію індивідуальності через результати праці. Критеріями оцінювання характерологічної цілісності обдарованої молоді має стати достатня компетентність щодо свідомої побудови стилю життя, розв'язання проблем само- розвитку, життєвої компетенції, профільного самовизначення; набуття навичок саморегулювання почуттів; наявність певних адаптаційних навичок, розвиненість когнітивної, комунікативної та емоційно-вольової сфери в життєвому просторі особистості; здатність до оптимістичного сприйняття життя та орієнтація на успіх; розвиненість механізмів регуляції рольової поведінки; усвідомлення системи пріоритетів життєвих цінностей; міра відповідального ставлення особистості до життя; уміння будувати життя за – власним життєвим проектом; компетентність у побудові свого життєвого шляху, відповідальність за власну долю і вчинки. Такі риси характеру, як моральна вихованість, відповідальність, єдність переконань, слів і дій, оригінальність, урівноваженість визначають характерологічну цілісність обдарованої особистості.

Отже, визначення професійної придатності обдарованих учнів, як складова процесу їх психолого-педагогічного супроводу у підготовці до вибору професійної кар'єри, сприяє індивідуальному стилю власної професійної діяльності, розвитку навичок моделювання кар'єри, відповідального ставлення до життя, що уможливує створення ефективного механізму формування кар'єрного ресурсу обдарованої молоді, здатної ефективно самореалізовуватися на ринку праці відповідно до потреб, інтересів, устремлінь. Ефективним способом регулювання зв'язків між елементами запропонованої системи заходів психолого-педагогічного супроводу обдарованої молоді у підготовці до вибору і реалізації професійної кар'єри є управління цим процесом. Управління процесом полягає у

сукупності послідовних заходів, спрямованих на позитивну динаміку формування готовності обдарованих учнів до вибору і реалізації професійної кар'єри. Управління процесом психолого-педагогічного супроводу обдарованої молоді включає педагогічний аналіз, прогнозування, планування, організацію, мотивацію, керівництво, координацію, контроль, оцінку, регулювання. Важливою функцією такого управління є прогнозування та аналізу підсумків, що показує досягнення і недоліки у діяльності педагогічного колективу. Процес управління полягає у наявному контролі не тільки за кінцевим результатом, але й за процесом виконання роботи.

Головним завданням управління є забезпечення атмосфери співтворчості педагогів і обдарованої молоді, що уможливорює створення такої системи міжособистісних стосунків, коли учні стають особистісно більш незалежними, активнішими, ініціативнішими, відповідальнішими, самостійними, свідомими у виборі професійної кар'єри, вивільняються їхнє творче прагнення до самоствердження та самореалізації.

Підсумовуючи вищевикладене можна зробити висновок, що психолого-педагогічний супровід обдарованої молоді у підготовці до вибору і реалізації професійної кар'єри складає чітку систему, з взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими компонентами, а саме: інформаційно-констатуючим, рейтингово-оцінюючим, продуктивним, дієво-поведінковим і соціальний. Зокрема, *інформаційно-констатуючий* компонент включає визначення професійної придатності обдарованих учнів, вивчення цілісності їх особистості, дослідження динамічних психологічних процесів її розвитку, прогнозування успішності формування професійно важливих якостей і можливостей професійного розвитку, професійну ідентифікацію, готовність до професійної діяльності і самовдосконалення.

Рейтингово-оцінюючий компонент уможливорює моніторинг динаміки професійного розвитку творчого потенціалу обдарованих учнів, оцінювання їх власних перспектив щодо розвитку професійної кар'єри і розуміння засобів її реалізації в майбутньому, виявлення кар'єрних очікувань і цілей, наявність певних адаптаційних навичок, розвиненість когнітивної, комунікативної та емоційно-вольової сфери в життєвому просторі; здатність до оптимістичного сприйняття життя та орієнтація на успіх; розвиненість механізмів регуляції рольової поведінки; усвідомлення системи пріоритетів життєвих цінностей.

Продуктивний – відображає зміст педагогічних завдань психолого-педагогічного супроводу обдарованої молоді, що включає розробку індивідуальних освітніх маршрутів, формування адекватної самооцінки, ціннісного ставлення до себе і свого таланту, розвиток творчої активності і можливостей творчої самореалізації.

Дієво-поведінковий спрямований на педагогічну підтримку підлітка у процесі його адаптації до нових життєвих ситуацій, визначенні власних інтересів, цілей, пошук оптимальних напрямів професійного розвитку, обдарованості та спрямованості, створення комфортних психолого-педагогічних взаємин між учителями і обдарованими учнями, ефективним управлінням цим процесом, що включає педагогічний аналіз, прогнозування, планування, організацію, мотивацію, керівництво, координацію, контроль, оцінку та регулювання.

Соціальний – відзначається формуванням в обдарованої молоді соціально-психологічних навичок та вміння встановлювати і підтримувати стосунки з оточуючими, адекватним реагування на переживання у конструктивному спілкуванні, профілактикою неврозів; попередженням ізоляції у колективі; формуванням готовності до подолання перешкод (проблем) зумовлених соціальними впливами, контролем за динамікою соціального розвитку обдарованих учнів.

Подальшого вивчення потребують обґрунтування концептуальних засади підготовки обдарованої молоді до вибору професійної кар'єри, формування їх готовності до її реалізації, дослідження педагогічних засад організації цього процесу.

Використані літературні джерела

1. Алексеева С. В. Формування готовності майбутніх фахівців до реалізації професійної кар'єри. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді : зб. наук. праць. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2012. Вип. 16, кн. 2. С. 3 – 12.
2. Алексеева С. Основні підходи до визначення професійної придатності особистості в умовах сучасної професійної освіти. Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка. 2012. № 4. С. 62-67. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvipto_2012_4_12
3. Алексеева, С.В. (2013) Формування готовності учнівської молоді до вибору і реалізації професійної кар'єри: від теорії до практики. Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка (5). С. 80-85. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/11303>
4. Алексеева, С. Аналіз проблеми формування готовності учнів ПТНЗ до вибору і реалізації професійної кар'єри в педагогічній практиці / Світлана Алексеева // Модернізація професійної освіти і навчання: проблеми, пошуки і перспективи : зб. наук. пр. / Ін-т проф.-техн. освіти НАПН України. Київ, 2013. Вип. 3. С. 66–76. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/11294/1/алексеева.pdf>